

KAFKAS CEPHESİ'NİN AÇILMA NEDENLERİ VE SARIKAMIŞ HAREKÂTI

Gülten HALİLOĞLU*

20. yüzyıl büyük devletlerin sömürgecilik ve hammaddeye ulaşma konusunda yarıştıkları ve bu yarışma ihtirasının “Büyük Savaş¹”a tanıklık ettiği bir yüzyıldır. Devletler arası bloklaşmalar, Alman-İngiliz rekabeti, sömürgecilik yarışı, 20. yüzyılı devletlerarası gizli anlaşmalarla dolu ve dünya haritalarının tekrar çizilip gizli planların yapıldığı bir kaosa sürüklemiştir.

Bütün bu kargaşanın içinde bir savaşın her an patlak verebileceği tüm devletlerce beklenmektedir. Osmanlı Devleti'nin ise çıkması muhtemel bir savaşın dışında kalması pek mümkün değildir. Nitekim devletin içindeki bazı kesimler özellikle Balkanlarda kaybedilen toprakların ve Ege adalarının bu savaşa dahil olunarak geri alınabileceği düşüncesine sahiptir. Bu nedenle Osmanlı Devleti ittifak yapma arayışlarına yönelmiş ve iki bloka ayrılmış Avrupa devletleri içinden ilk olarak İngiltere'ye ittifak teklifinde bulunmuştur. Ancak İngiltere teklifi reddetmiştir. Daha sonra Bulgaristan'dan Osmanlı Devleti'ne teklif gelmiş ve Bulgaristan ile ittifak tasarısı hazırlansa da bir sonuca varılamamıştır. Osmanlı Devleti Fransa'ya da bir teklif göndermiştir ancak bu teklif de Fransa nezdinde kabul edilmemiştir. Osmanlı Devleti'nin özellikle İtilaf Blokunda olabilmek için yaptığı teşebbüsler kabul görmeyince bu durum Osmanlı'yı Almanya ile ittifak yapmaya itmiştir. Sadrazam Sait Halim Paşa, Harbiye Nazırı Enver Paşa ve Dahiliye Nazırı Talat Bey de Almanya'nın yanında savaşa girmenin daha iyi olacağı kanaatindeyler. Özellikle Almanların askeri anlamda teknik gücüne güvenmişlerdir.

Osmanlı Devleti'nin İttifak Blokuna katılması için Avusturya'dan teklif gelmiştir. Bunun üzerine Osmanlı Devleti Almanya'ya başvurmuştur. Almanya Osmanlı Devleti'nin savaş için yeteri kadar güçlü olmadığını farkında olmakla birlikte Osmanlı'nın savaşacak insan potansiyeline, jeopolitik konumunun önemine ve Halifenin yapacağı cihat çağrısının Müslümanlar üzerindeki etkisine güvenmektedir. Özellikle “Cihad-ı Mukaddes”in Kafkas Müslümanlarını etkilemesi sonucunda Müslümanların ayaklanıp Rusya'yı yıpratılabileceği düşünülmüştür. Diğer Müslümanların da cihat için savaşa girdiğinde Osmanlı Devleti'nin savaş için teknik malzemeye sahip olmasa bile asker sayısının fazla olacağı üzerinde durulmuştur. Ayrıca Osmanlı Devleti savaşa girdiği takdirde cephe sayısı fazlalaşır savaş daha geniş bir alana yayılacağı için İtilaf Bloku yorulacak ve gücü azalacaktır. Almanya'nın Osmanlı'yı stratejik görme nedenlerinden biri Osmanlı'nın Süveyş kanalını tutabilmesi sonucunda İtilaf Devletleri'nin en büyük gücü olan İngiltere'nin yolu kesilecektir.

Tüm bu sebepler göz önüne alındığında Almanya Osmanlı Devleti ile anlaşmanın İttifak Blokuna fayda sağlayabileceğini düşünmüş, Osmanlı'nın İttifak teklifine olumlu bakmıştır. İki devlet 2 Ağustos 1914'te İttifak anlaşması imzalamıştır.

*Trakya Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Yüksek Lisans Öğrencisi

¹ Oral Sander, Avrupa ülkelerinin sömürgecilik ve dünya rekabeti için çıkardıkları savaşın terminolojide ‘Dünya Savaş’ı diye nitelendirilerek tüm dünyaya mal edilmek istendiğini, bu nedenle ‘Dünya Savaş’ı yerine ‘Büyük Savaş’ terimini kullandığını belirtir.

28 Haziran 1914 günü Avusturya-Macaristan veliahdı Arşidük François Ferdinand'ın Saraybosna'da bir Sırp milliyetçisi tarafından öldürülmesi sonucunda Rusya'nın Sırbistan'ı, Almanya'nın da Avusturya'yı desteklemesiyle birlikte Birinci Dünya Savaşı başlamıştır. Osmanlı Devleti savaşın başında tarafsızlığını ilan etmiş, sonrasında ise Almanya ile Ağustos ayında yaptığı anlaşma sonucu savaşın içinde yer almaya başlamıştır. Tarafsız gözükten Osmanlı Devleti boğazlara sığınan Goeben ve Breslau adlı iki Alman gemisini önceden satın aldığını bildirmiş, gemilerin adını Yavuz ve Midilli olarak değiştirmiştir. Bu gemilerle Karadeniz'de Odessa ve Sivastopol limanları bombalanmış ve böylelikle Osmanlı Devleti Birinci Dünya Savaşı'na girmiştir.

Osmanlı Devleti savaşın başında Kafkas, Irak, Kanal (Süveyş) cephesi ve Çanakkale ile birlikte dört cephede savaşmaya başlamıştır. Daha sonra Filistin-Suriye, Hicaz-Yemen cepheleri eklenmiş Makedonya, Galiçya, Romanya içinde müttefiklere yardım yapılmaya çalışılmıştır.

Kafkasya cephesi Almanlar için Rusların önünün kesilmesi anlamını taşımakla birlikte sömürgecilik rekabetinin yaşandığı 20.yüzyıl dünyasında önemi yeni yeni anlaşılmaya başlanan "petrol" anlamına da gelmekteydi. İngiltere ve Almanya Azerbaycan'daki Bakü petrollerinden haberdardılar ve yeni yüzyılın en değerli madenine sahip olanın dünyanın liderliğine oynayacağını bu nedenle Kafkasların önemli olduğunu bilmektedirler.

Osmanlılar için ise Kafkasya cephesi petrolden farklı anlam taşımaktadır. 1789 Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçi akımlar çok uluslu yapıya sahip olan Osmanlı Devletini olumsuz etkilemiştir. Devletin içindeki değişik etnisiteye sahip grupların bağımsızlık talepleriyle ayaklanmaları sonucu Osmanlı, imparatorluk bünyesindeki halkları bir arada tutabilmek için birçok siyasi akımı (Osmanlıcılık, İslamcılık-Ümmetçilik, Türkçülük-Turancılık gibi) kullanmıştır. Ancak savaş esnasında bazı akımlardan sonuç alınmadığı görülmüştür. Osmanlıcılık milliyetçiliği engelleyip halkları bir arada tutamamış, İslamcılık müslüman dünyasını bir araya getirememiştir. Bu nedenle Osmanlı aydınları ve askerleri Türkçülük-Turancılık² politikasına sarılmışlardır. Zor durumda olan ve sürekli olarak Osmanlıdan yardım bekleyen Kafkas Müslümanları'nın durumuyla ilgilenmişlerdir. Baskı ve zulümden kurtulmaları için bağımsız olmalarının gerekli olduğu düşünülmüş ve yardım edilmeye çalışılmıştır.

Güney Kafkasya ve kuzey İran'a girip Rusların arkasını çevirmek için Başkomutan Enver Paşa 20 Aralık 1914'te, Türk kuvvetine Sarıkamış-Umraniye istikametinde taarruz emri verdi.³ Köprüköy ve Azak muharebeleri başarılı geçmişti. Ancak asker lojistik desteğe ulaşmakta oldukça zorlanmıştı. Osmanlı Devleti'nin imkanları ve ekonomisi de hareket için yeterli olamamıştı. Bu taarruz 22 Aralık 1914'ten 19 Ocak 1915'e kadar devam ettiyse de yüksek dağlar, yolsuzluk, soğuk, açlık ve tifüs sebebiyle Türk kuvvetleri büyük kayıplar vermesine rağmen, Rus cephesinin arkasına düşemedi ve plan gerçekleşmedi. Ruslar da bir

² Turan, İranlılar tarafından kullanılan İran'ın kuzeydoğusundaki ülkelere ve bu topraklarda yaşayan Türklere verilen isimdir.

³ Fahir Armaoğlu, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, 16.Baskı, İstanbul, 2007,s.112

şey yapamamakla beraber, güneye sarkarak Malazgirt-Van bölgesine uzandılar.⁴ Trabzon, Erzurum, Erzincan ve Muş Ruslar tarafından düşürüldü. Kafkas cephesi binlerce askerin şehit olmasıyla sonuçlandı.

KAYNAKÇA;

Armaoğlu Fahir, 20.Yüzyıl Siyasi Tarihi, Alkım Yayınevi, 16.Baskı, İstanbul, 200

Kanal Hümmet, Sarıkamış Harekatı Sırasında Cepheye Yaşananlar ve Anadolu'ya Etkileri, Ankara üniversitesi Dil Tarih Coğrafya Fakültesi Dergisi, 54,2(2014)

Çolak Mustafa, Osmanlı-Alman Rekabeti Çerçevesinde Kafkas Müslümanlarının Bağımsızlığı ve Bakü meselesi, International Journal of History Studies, s.1, cilt.6, 2014

Sander Oral, Türkiye'nin Dış Politikası, 3.baskı, İmge Kitabevi, 1998

Yılmaz Reha, Birinci Dünya Savaşı Başlarında Osmanlı Devleti'nin Kafkasya Siyaseti, Orta Asya ve Kafkasya Araştırmaları dergisi, s.6, cilt.3, 2008

⁴ Aynı yerde.